

A RENDÉSZETTUDOMÁNY MAGÁNYOSSÁGA

1. Bevezetés

Érdekes feladat annak tanulmányozása, hogy a különböző típusú társadalmi forradalmak, miként bántak a tudományokkal.

A francia forradalom kivégezte hírneves tudósát, Antoine Lavoisier-t, igaz, nem a kémiában kifejtett munkásságáért, de az őt elítélő egyik bíró állítólag azért megjegyezte: „A Köztársaságnak nincs szüksége tudósokra...”¹

Az 1917-es orosz forradalmat szokták „októberi” típusúnak emlegetni. A bolsevik diktatúra magát „tudományos forradalomként” reklámozta, de a tudományokhoz való viszonyát máig Mihail Bulgakov remekműve a Kutjaszív orvosprofesszorának kesergése példázza: „Tizenhét márciusában egy szép napon eltűnt az összes kalucsni, köztük az én két páram is, valamint három bot, egy kabát és a portás szamovárja... Miért kell a mai napig lelakatolni a kalucsnikat? És még katonát is állítani mellé, nehogy elvigye valaki? Miért szedték fel a szőnyeget a fölépcsőn? Csak nem Karl Marx tiltja meg, hogy szőnyeg legyen a lépcsőn? Csak nem Karl Marxnál van valahol kimondva, hogy a Precsisztyenkán a Kalabuhov-ház kettes lépcsőházát be kell deszkázni, és a hátsó udvaron keresztül kell körbemenni? Kinek kell ez? Az elnyomott négeknek? Vagy a portugál munkásoknak? Miért nem tudja a proletár lent hagyni a kalucsniját, és miért piszkítja be a márványt?”² Az „ellopott kalucsni” annak a polgári értékrendnek a felszámolását szimbolizálja, ami nélkülözhetetlen a szellem szabadságához. (Bulgakov 1925-ben írt pamfletje egy olyan világot vetít előre, amelyben a tudósok élete is veszélybe kerül.)

A tudományoknak a forradalmak véres változatai nem tettek jót, ez a minimum, amit a példákból megtanulhattunk. 1990 a revolúció egy új változatát hozta el, amit a leghelyesebb „jogállami” jelzővel illetni. Ez a forradalom nem fenyegetést, hanem felszabadulást hozott a társadalom tanulmányozói számára, és egyebek mellett, új szemléletet követelt a közjog olyan érzékeny területén, mint a büntetőjog.³ Különösen igaz ez a rendészeti kutatásokra, mert a korábbi önkény ezen a területen állította a legtöbb tilalomfát, miközben magát a rendészetet pusztá hatalmi eszközzé degradálta. Az ilyen típusú hatalomgyakorlásnak nem szívleli a kritikát. A rendszerváltó országok számára fontos felismerés, hogy míg az alkalmazott kutatások a tekintélyuralmi berendezkedésekben is magas színvonalon folytathatóak, addig a társadalomkritikai mondanivaló kifejtésének szabadsága csak demokráciákban adott.⁴

¹ Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Antoine_Lavoisier (Letöltés ideje: 2017.08.25.)

² Mihail Bulgakov: Kutjaszív, Európa Könyvkiadó, 1988.

³ Szabó András: Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása, Belügyi Szemle 1999/10.

⁴ Parádi József: Rendvédelem vagy rendészet? Belügyi Szemle, 2001/2.

2. Rendőrségi kutatások a rendszerváltó országokban

Amikor térségünk posztkommunista országainak rendőrségei előtt 1990-ben az a feladat állt, hogy beilleszkedjenek a demokratikus politikai rendszerbe, a kutatások is válaszáuk elé kerültek. Tisztázni kellett miként értékeljék korábbi teljesítményüket, és hogyan járuljanak hozzá a rendőrség átalakításához. Nem csak a védelmi szervezet került válságba azért, mert kiszolgálója volt az állampárti rendszernek, ugyanez mondható el a „szocialista” társadalomtudományok művelőiről. Az is igaz viszont, hogy a rendőrségek 1990 előtt is szakmaként működtek, és nem minden tevékenységüket hatotta át a hitelét veszített ideológia, miként a szocializmus szellemi fogságába vetett társadalomtudományokban is születtek eredmények. Ez is része volt azoknak a feltételeknek, amelyek lehetővé tették, hogy a békés átmenet a legitimitás talaján történjék.

A rendszerváltás idején két irányzat jelent meg, a reformerek és a fontolva haladók koncepciója. A reformerek az elmélet képviselői voltak, ők gyökeres átalakítást akartak. Meghirdették a demilitarizálás, a depolitizálás és a decentralizálás programját. A fontolva haladók gyakorlati szakemberek és a politikusok, akik az elbizonytalanodott rendőrség cselekvőképességének a helyreállítását, a fegyelem megszilárdítását és a hatékonyság gyors növelését kívánták. Az utóbbiak szava bizonyult erősebbnek. A kutatók viszont tapasztalhatták, hogy a lassú átmenet nem kíván annyi elméleti megalapozást, mint a reform. A politika fogadókészsége igen szelektív lett. Azokat a kutatási eredményeket, amelyek gyakorlati elképzeléseiket erősítette szívesen látták, amelyek azonban kritikai tartalmakat hordoztak, tudomást sem vettek. Tapasztalni lehetett azt is, hogy a bürokrácia megpróbált önellátó lenni feladatai tudományos támogatásában. A hivatalnokoktól tudományos teljesítményeket vártak el, a kutatókat pedig megpróbálták hivatalnokká fegyelmelni. Ebben a helyzetben az elmélet munkásai azt teheték, hogy önkritikusan felülvizsgálták teljesítményüket. Ehhez tudomány-rendszer-tani kérdések tisztázására is szükség volt.

Arra kellett válaszolni, hogy a rendőrséggel foglalkozó kutatásokat mely tudományágak kritériumai szerint érdemes folytatni. Egyes nézetek szerint kívánatos megtartani az állam- és jogtudományok elsődlegességét. Ennek a megoldásnak előnye, hogy komoly nyomatékot kapnak az alkotmányos jogállam követelményei, viszont hátránya, hogy nem kerülnek tudományos művelésre azok a rendészeti területek, amelyek természete pusztán a felhatalmazást adó jogi rendelkezésekből nem ismerhető meg. (Ilyen téma, egyebek mellett a rendőri jelenlét megszervezése, avagy a tömegzavargások csapaterővel történő felszámolása.) Más elgondolás szerint elfogadható egy multidiszciplináris megoldás, amikor a kutatási tárgy és az alkalmazandó módszer együttesen dönti el a tudomány illetékességét. Ennek előnye, hogy minden elméleti probléma a reá jellemző speciális szakértelemmel közelíthető meg, viszont akadály a különböző területek között nehezen megteremthető együttműködés. Törekvés mutatkozott arra is, hogy a hadtudomány kompetenciája terjedjen ki a rendészetre. Emellett szólt, hogy bizonyos korábbi együttműködési formákra építhet, de hátránya, hogy a rendőri tevékenységnek csak egy kis szeletét képes hozzáértéssel vizsgálni, miközben militarista szervezetet konzervál ott is, ahol a rendészetnek a közszolgálatához kellene közelednie.

Végül általánosan elfogadottá vált a jelenlegi struktúra, amelyben helyet kapott egy új tudományág, amit nevezhetünk a rendészet tanának is. Ez nem jelent elszakadást az alapvetően közjogi megközelítéstől, mert a rendészettan az állam- és jogtudományok egyik önálló, ágazataként került meghatározásra. Az új stúdium azzal kecsegtet, hogy a

számtalan kutatási aspektust szintetizál, de számolt azzal a korláttal, hogy hagyományok hiányában alacsonyabb a rendelkezésére álló szakértelem, ezért nehezebben fogadja be a tudományos közélet. Az elméleti kérdés pedig úgy szól: vajon egy ilyen tan megtalálhatja-e a maga számára a más tudományterületek által nem művelt speciális kutatási tárgyát, illetve lehet-e esélye egy önálló rendészeti metodológia megteremtésére?

A szakemberek közül többen állították, hogy szükséges a rendészettudomány önállóodására, ami a bünyogi tanokkal és a közigazgatási joggal egyaránt szoros kapcsolatot mutat, de kialakíthatóak az érintkezési pontok a szociológiával, az etikával, a politológiával, a pszichológiával, valamint a szervezélemélettel is. Ez utóbbiak úgynevezett kötőjeles tudományterületekként a megalkotásra kerülő rendészeti diszciplína alrendszeiben működhetnek, de nem válnak el teljesen azoktól a forrásoktól sem, ahonnan módszereiket, fogalmaikat kölcsönözik, és amelyekben feltárulnak a rendészeti kutatásokhoz is nélkülözhetetlen általános törvényszerűségek. Ezek: a rendőr-szociológia, a rendőretika, a rendőr-pszichológia és a rendőrségi menedzsment.

A rendészettudomány része lehet a kriminalisztika, ami a hagyományos nyomozástani területeken kívül magába foglalja a kriminállogisztika, a kriminálinformatika és a kriminálstratégia ismeretanyagát is. Mindez felveti a kriminalisztika természettudományos megalapozású ágazatainak a rendszertani helyét. Az igazságügyi orvostan nem kétségesen az orvostudomány részeként kerül művelésre, minthogy ennek hagyományos katedrája az orvosi egyetemeken szerveződött meg. (Igaz viszont, hogy az igazságügyi orvos-szakértő tevékenysége nem korlátozódik a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás területére.) Ezzel szemben a kriminalisztikai fizika, kémia, biológia és az igazságügyi vegytan a természettudományos műhelyektől távolabb, a különböző rendőrségi azonosító laboratóriumokban kapott helyet, hasonlóan a klasszikus kriminalisztikai szakterületekhez, mint a nyomtan, a ballisztika, a daktiloszkópia valamint az okmány- és írásszakértői tevékenység. A legutóbbi időkben ezeknek a területeknek integrált intézményesülése a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ.

A kutatások a közbiztonság értékelésekor számos kriminológiai metodikát használtak fel eredménnyel, de a rendészet számára nélkülözhetetlen krízismenedzseléshez (lévén, hogy alapfeladata a veszélyelhárítás) merőben új módszerek szükségesek, amelyek kidolgozása a rendészeti diszciplínára vár. A rendőri munka eredményességének a mérése nélkülözhetetlen annak érdekében, hogy ezen a területen is meggyökeresedjenek a minőségbiztosításnak erre a területre adaptált módszerei.

A módszertani kérdések egész sora napjainkban is megválaszolatlan. Egyetértés mutatkozik abban, miszerint a rendészeti tudománynak szoros kapcsolatot kell tartania a gyakorlattal, megállapításait empirikus elemzésekre célszerű alapozni, a kutatási eredményeknek pedig az a legfontosabb próbája, hogy azok a gyakorlatban miként alkalmazhatóak. Ennek ellenére a tudomány nem mondhat le kritikái természetéről és arról sem, hogy a valóság feltárásának elsődleges célja a szükséges változtatások elméleti megalapozása. Tudományos igényesség nélkül nem gondolható el messzire tekintő rendészeti modernizáció, de elméleti alapok szükségesek a rendészeti jog megteremtéséhez is. Az analitikus és a szintetizáló módszernek egyaránt helye van. Egyfelől az alkalmazott kutatások nem téveszthetők össze a rendészeti gyakorlattal, a rendőrködés nem laboratóriumban történik, a szolgálati jelentés nem töltheti be a tudományos dolgozat funkcióját. Másfelől viszont a rendészet elmélete nem szakadhat el a gyakorlattól, a kutatások fő forrása az esettanulmány, a tudományos teljesítményt a felismerések alkalmazhatósága is minősíti.

Fontos az is, hogy a rendészeti tudomány művelése ne elszigetelten, hanem a legszélesebb tudományos közvélemény előtt, a külföldi megmérettetést is vállalva történjék. Szükséges a nemzetközileg is elfogadott, egységes kutatási terminológia kialakítása. Tiszta, világos és egyértelmű fogalmi rendre kell szert tenni, olyan szaknyelvi apparátusra, amely idegen nyelvekre is lefordítható. A tudományos érték egyik mércéje az univerzális alkalmazhatóság, amelyhez viszont elengedhetetlen az internacionális kutatási programok elindítása.

A bűnözés növekedésével együtt a rendészet a közigazgatás egyik legérzékenyebb ágazatává fejlődik, Az alkotmányos demokráciák védelméhez nélkülözhetetlen a legitim fizikai erőszak professzionális alkalmazása. Huntington a huszadik század közepén a katonai erő és a biztonság összefüggéséről a következőket állította: *„Korunk egyik legalapvetőbb és legnyilvánvalóbb ténye, hogy a technológiákban és a nemzetközi politikában végbement változások együttesen a politika végcéljává, nem pedig kiinduló feltételezésévé teszik a biztonságot... Korábban az volt az elsődleges kérdés, a civil és a katonai szféra mely mintája egyeztethető össze a liberális, demokratikus amerikai értékkel? Ennek helyébe ma egy sokkalta fontosabb kérdés lépett: a civil és a katonai szférák mely mintája a legalkalmasabb az amerikai nemzet biztonságának megőrzésére?”*⁵

Tárgyunkat illetően Huntington logikája elvezethet bennünket egy hamis opcióhoz, amely szerint a biztonság olyan becses érték, amelyért minden más érték, így a szabadságunk is feláldozható. A tapasztalat pedig az, hogy aki a biztonság szabadság nélkül értéktelen jószág. Az még megoldásra váró feladat, hogy a társadalom védelmi szükséglete miként elégíthető ki úgy, hogy közben a rendészet ne váljon az önkény eszközévé, ne legyen kiszolgálója a hatalom erőszakos megszerzésének és kizárólagos gyakorlásának. Ahol a rendészet megtűri a tudomány kritikáját, ott ez a veszély minimumra csökken, ahol viszont ilyen tudományt nem művelnek, ott a rendőr hivatása könnyebben silányulhat az önkény szolgálójává.

A jogállami szabályozás szükségessé tette a rendőri működés törvényszerűségeinek megismerését. A témakör német kutatója Hans-Gerd Jaschke arra mutatott rá, hogy a rendészettudomány (Polizeiwissenschaft) 18. században még a kormányzás általános tudománya volt és csak később vált a rendészetre szorítkozó elméletté. (Jaschke, Hans-Gerd, 2008, Idézi Hautzinger Zoltán, 2011)⁶ E tanok első kimunkálói a 19. és a 20. század fordulóján kiváló közjogászok voltak, akiknek hazai reprezentánsai közül most csak Kmety Károly és Concha Győző nevét említjük.

Az alkotmányosság eszméje az olyan rendőrségi funkciókat is garanciákkal övezi, mint a titkos felderítés, avagy karhatalmi csapaterő alkalmazása. Ezek a hatósági beavatkozások materiális tevékenységek, amelyek általánosítható vonásait kizárólag a jogtudományok kínálta metodikákkal feltárni nem lehetséges.⁷

Az alapjogok korlátozására felhatalmazott rendészet negatív igazgatás, amelyben az eredményesség harmonizálásra vár a törvényességgel és az erkölcsi értékrenddel. Ennek a közjogi- és etikai megközelítésnek nem voltak hazai hagyományai, ezért döntő jelentőségű a polgári rendészettudomány teljesítményeinek a megismerése. Ide sorolható az

⁵ Samuel P. Huntington: A katonai és az állam. Zrínyi Kiadó – Atlanti Kutató és Kiadó, Budapest, 1994, 10. o.

⁶ Hautzinger Zoltán: Rendészettudomány és rendőri kutatás. Belügyi Szemle 2011/1. 22. o.

⁷ Lásd Magyary Zoltán közigazgatási fejlesztési programot. Forrás:

<http://www.kormany.hu/download/1/6d/40000/Magyary%20Kozigazgatas%20fejlesztesi%20Program.pdf> (Letöltés ideje: 2017.08.25.)

amerikai Gary Marx, az angol Robert Reiner, a kanadai Jean Paul Brodeur, a francia Dominique Monjardet, a német Thomas Feltes és mások munkássága.⁸

A közbiztonság hatékony védelme megkövetelte a rendőri szervezetek finanszírozásának, vezetésének és irányításának mélyebb feltárását. A rendőrigazgatás igényt tart a szervezéstudomány módszereire. A közszolgáltatnak is szüksége van takarékos és hatékony eljárások kidolgozására, tanulhat is a piaci szereplőktől, de a saját metodika kialakítása megkerülhetetlen. Külföldi tapasztalatok igazolják, hogy ez a feladat is a rendészettudományra vár.⁹

A rendőrségek nemzetközi együttműködése ugyancsak sürgeti a közös elméleti alapok kidolgozását. A rendészettudomány alapítása összhangban van a rendészeti kutatók nemzetközi törekvéseivel, amelyek eredményeként 2002-ben létrejött az európai kutatások konzultatív testülete a Cepol (European Police College). A testület rendszeres tanácskozásain ismételten hitet tett a rendészettudomány (police science) társadalomvédelmi és jogállami küldetése mellett.¹⁰

Az előbbieken összefoglalt hatások együttesen vetették fel egy önálló tudományterület, a rendészetelmélet megteremtésének igényét. Olyan szaktudomány körvonalai bontakoztak, amelyben együtt van a rendészeti jog, a rendészeti igazgatástan, a rendészet szociológiája és hivatáserkölcse, valamint a rendészeti menedzsment.

Magyarországon az első rendészeti tárgyú munkák a 19. század végén jelentek meg. „A bűnügyi tudományok és közigazgatás-tudomány közös határterülete a több mint száz éves múlttal rendelkező, de most újra felfedezett rendészettudomány...”¹¹ A közigazgatástan és a bűnügyi tudományok számos képviselője szentelt figyelmet a rendőrigazgatásnak.

A rendészet működésének törvényszerűségeit különösen két területen sikerült elméleti módszerekkel is megismerni. A bűnüldözésben ezt a feladatot látta el a kriminalisztika, amelynek magyarországi eredményei európai mércével mérve is jelentősek. A közbiztonság védelmének rendészeti feltételeit a kriminológia vette górcső alá. Különösen a látencia-kutatások érdemelnek figyelmet

A rendszerváltás időszakában mind több alkotmányjogi és közigazgatási megalapozású elemzés készült a magyar rendőrség jogállami átalakulásáról. Kiemelkedő Szamel Lajos munkássága.¹² A rendszerváltást követően ezek az eredmények hozzájárultak a rendészeti jog megalkotásához, az új szervezeti struktúrák kialakításához. Ebben az időszakban jöttek létre azok a tudományos fórumok és együttműködési formák, amelyek megteremtették a rendészeti kutatások bázisait, valamint a nemzetközi kapcsolatokat. (1994-ben rendészeti kutatóintézet létesült a Rendőrtiszti Főiskolán, megalakult a Rendészeti Kutatók Társasága, állandósult a magyar részvétel az Európa Tanács rendőrségi szaktudományosságában.) A rendészeti kutatások olyan ágazatai is lendületet kaptak, amelyek korábban nem voltak jelen a hazai tudományos gondolkodásban. Megszülettek az első magyar művek a rendőrségi szociológia, -etika, és -szervezélmélet körében.

⁸ Les Polices en Europe, Les Cahiers de la sécurité intérieure, Paris, 1992

⁹ Bernhard Prestel: Police et management moderne, Revue internationale de Criminologie et de police technique, 1997/2.

¹⁰ F. del Barrio Romero –T.c. Bjorgo, H. G. Jaschke – C. Kwanten, R. I. Mawby – M. Pagon M.: Police Science Perspectives: Towards a European Approach. European Communities. CEPOL 2009. 22. o.

¹¹ Korinek László: A kriminológiai kutatási módszerek. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére. PTE ÁJK Pécs, 2002

¹² Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai, MTA, Államtudományi Kutatások Programirodája, Budapest, 1990

A rendészettudományra vár az a feladat, hogy a rendészet jogát, a rendészet szervezetét és annak működését interdiszciplináris megközelítéssel tárja fel, vegye birtokba a rendészeti igazgatásnak azokat a területeit, amelyek eddig tudományos kontrollt nem kaphattak, alakítsa ki a nemzetközi szintű kutatásokhoz nélkülözhetetlen fogalmi apparátusát, végül teremtsen meg azokat a hazai és nemzetközi fórumokat, amelyek alkalmasak a tudományos teljesítmények mérésére. A rendészettudomány jelentős támogatást nyújt a rendészeti szakmák művelőinek és a belügyekért felelős kormányzatoknak.

A hazai rendészeti kutatásokban nélkülözhetetlen az a tudományos háttér, amit a Magyar Tudományos Akadémia biztosít. A tudós testület kereteket nyújt a további fejlődéshez, nélkülözhetetlen az interdiszciplináris megközelítés számára, örökdió a rendészeti kutatások magas színvonala felett, tekintélyével hozzájárul ahhoz, hogy a rendészettudomány nemzetközi színterein a magyar kutatók is szerepet kaphassanak. E célkitűzések megvalósítására alakult meg 2008-ban az MTA közgazdasági- és jogi osztályán belül a rendészettudományi bizottság. Az, hogy az MTA IX. Osztály bizottsági formában befogadta a rendészeti diszciplínát, új lendületet adott ennek a tudományterületnek. A Magyar Tudományos Akadémia 2011-ben végrehajtott reformja szükségessé tette az albizottsági formában történt újjászervezést. Az MTA IX. Osztálya Állam- és Jogtudományi Bizottságának kezdeményezésére 2012-ben megalakult a Rendészettudományi Albizottság.¹³ Az albizottság elkötelezett abban, hogy együttműködve a BM Oktatási, Képzési és Tudományos Szervezési Főigazgatósággal valamint a Belügyminisztérium Tudományos Tanácsával a rendészeti gyakorlat támogatása mellett segítse a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán létesült tudományos műhelyeket.

3. Egy rendészeti szaktudomány esélyei

A demokratikusan működő, a jog uralma alá vont, a hatalmi ágak megosztása elvével összhangban lévő, és az emberi jogokat tiszteletbe tartó rendészet nem születhetett volna meg elméleti alapvetések hiányában. Hasonlóan ahhoz, ahogyan a modern ipar, a közlekedés, avagy az informatika mai színvonala nem gondolható el a természettudományok fejlődése nélkül. A rendészet elméletének megteremtése társadalomtudományi feladat.

Habermas a történelemtudományok eredményének tekinti, hogy „*a felvilágosított szubjektumot felszabadítják a viselkedésszabályozó hagyományok spontán hatalma alól.*”¹⁴ A rendészet elméletének megteremtésében ugyanilyen szerepet játszottak az állam- és jogtudományok. Habermas szóhasználatát kölcsönvéve, a jogi tanok is a „*cselekvéstudományok*” közé sorolhatóak, amelyeknek az a feladata, hogy „*... a társadalmi cselekvés irányítására ugyanúgy technikákat hozzanak létre, mint a természettudományok a természetfeletti uralom céljából.*” Amint a német tudós írja, minden társadalomtudománynak az a legfontosabb teljesítménye, hogy a kompetenciájába tartozó társadalmi jelenségeket „*kritikailag kutatható tárgyi világgá változtatja.*”¹⁵ Ez a célja és értelme a rendészet elméletének. És ez a magyarázata a közhatalmat gyakorlók

¹³ A rendészet elméleti kutatásának ez a szervezeti formája először 2008-ban, néhai Szabó András akadémikus kezdeményezésére jött létre. Első elnöke prof. Dr. Korinek László akadémikus volt.

¹⁴ Jürgen Habermas: *A társadalomtudományok logikája*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1994. 31. o.

¹⁵ Jürgen Habermas: i.m. 33. o.

idegenkedésének, amellyel az ilyen elméleteket fogadják. Lehetséges, hogy az elutasítás mögött a felelősség kerülése húzódik meg, ugyanis amikor egy társadalmi tevékenység megismerhetővé, amikor annak eredményessége mérhetővé válik, akkor az abban résztvevők számon kérhetősége is jelentősen megnő.

Az elmélet rámutat erényekre és feltár hibákat. A fogyatékoságok okaira magyarázatokkal szolgál, mi több, képes megoldásokat ajánlani a működési zavarok elhárításához. A rendészet elmélete a rendőri hivatás gyakorlóit hozzásegíti ahhoz, hogy ösztönös és spontán cselekedeteiket értő, rendszerező és tanulható szakmai teljesítményekké fejlesszék. *„Az elméleti munkásság arról ismerszik meg, hogy magas fokú általánosításra törekszik. Képes elvonatkoztatni a vizsgált tárgy sok egyedi vonásától, a részletektől és árnyalatoktól, és a téma, a megválaszolásra váró kérdés szempontjából legfontosabb, legáltalánosabb érvényességű tulajdonságaira összpontosítani.”*¹⁶

Vajon a rendőrség igényt tart-e működésének „magas fokú általánosítására” olyan körülmények között, amikor a rendészet működése a mindennapokban fejt ki hatását, az élet sötét oldalán kénytelen tevékenykedni, az emberi gonoszság és a bűn olyan megnyilvánulásaira kell válaszolnia, amelyek – úgy látszik – ellenállnak minden jobbító szándéknak. A rendészeti intézkedéseknek nincs igazán jól betartható, előre megírt receptje. A rendőr nagyon is magára van hagyva egy veszélyekkel teli helyzetben. Mit is kell most tennie, hogyan találjon jó megoldást? Erre senki nem ad tanácsot, ellenben utólag kritikusok hada tör pálcát a hatóság teljesítménye felett. Csoda-e, ha a rendőrök nem szívlelik azt az elméletet, ami – legalább is látszólag – számukra semmiféle segítséget nem ad.

A közigazgatási szervezet tagja gyakran viselni kénytelen a meggondolatlan, kapkodó átszervezések terhét, tapasztalja a szakmai felkészítésének hiányosságait, megszenvedi a hektikus hivatalnok-jogalkotás következményeit, időnként érzékeli vezetőinek bizonytalanságát, máskor meg az anyagi-technikai feltételek hiányát. Annak az elméletnek mindjárt tekintélye támadna, amelyik alkalmas ezeknek a zavaroknak a felismerésére és segítséget ad az elhárításukhoz. De honnan várható az ilyen támogatás? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához előzetesen érdemes áttekinteni a változó rendőrségek és a tudományok kapcsolatát.

Az eddigi kutatások fontosságát elismerve, azok korlátai jól érzékelhetőek. A jogtudományi módszerek nem nélkülözhetőek a rendőri eljárások normatív alapjainak feltárásában, de szinte semmit nem mondanak arról, ami a valóságban ezeket az intézkedéseket jellemzi. A szociológiai vizsgálatokat viszont bizonyos fokú érzéketlenség jellemzi a jogi meghatározottsággal szemben. A rendőrségi szervezés-tanban túlsúlyban vannak a vállalkozói típusú tevékenységre érvényes kategóriák, anélkül, hogy azokat szembesítették volna a közszolgálat követelményeivel. A bűnözés kontroll-mechanizmusait tanulmányozó kriminológiát, annak művelői alkalmasnak tartják a rendészet tudományos feltárására. Valójában azonban a bűnözéstan kompetenciája nagyon is korlátozott. A látenciát kutatók példának okáért helyesen ismerték fel a rendőrségi tevékenység minősége, a rendőr társadalmi elfogadottsága és a lakosság feljelentési készsége között mutatkozó összefüggéseket. A bűncselekmények statisztikai elemzése indokoltan vetette fel annak gyanúját, hogy ezek a számok nem a valóságos bűnözést, hanem a bűnüldözés felvevő kapacitását mérik. A bűn megismerése azonban kriminalisztikai feladvány is, ami gyakran a legjobb infrastruktúra és szakértelem mellett sem vezet eredményre. Erről a komoly gondról a kriminológia hallgatni kényszerül. Nem tárgya a kriminológiai érdeklődésnek az sem,

¹⁶ Kornai János: Szocializmus, kapitalizmus, demokrácia és rendszerváltás. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2007. 9.o.

hogy miként alakulnak a rendészeti beavatkozások, továbbá hogyan mérhető azok jogszerűsége és hatékonysága. A közbiztonsági szolgálat teljesítményét elemezve a rendészeti jelenlét és a jogkövető helyi társadalommal való kooperációs hajlam a szituációs bűnmegelőzés kulcskérdése lett, ennyiben kriminológiai felismerések ösztönözték a közösségi rendőrségi modellek megalkotását. Ellenben a rendészet aktuális veszélykezelő manőverei, és főleg a legitim erőszak bevetésének technikái, kívül esnek a bűnözés megismerésének módszertani lehetőségein.

A kriminalisztika sem válhatott a rendészet teljes színpadát befogadó kutatási ágazattá, minthogy annak tárgya kizárólag a múlt büntetőjogilag releváns részének a dokumentálása az eljárási formák adta keretek között. Ebben pedig nem fér el a kockázatelemzés, a jelen és a jövő megismerése, noha a bűnügyi hírszerzésnek, a titkosrendőri munkának ezek is a tárgyai. Főleg pedig a legitim fizikai erőszak alkalmazása maradt paragon, ahol máig a mindennapok diktálta rögtönzések a meghatározóak.

A mutakozó hiányokra figyelt fel a védelem-tudomány, a hadtudományi ágazatoknak egy magasabb szintű absztrakcióval kialakított kutatási iránya:

- A hadtudomány képviselői a rendszerváltást követően azt érzékelték, hogy a korábban tisztán katonai diszciplína kutatási tárgya bővülni látszott olyan határterületekkel, amelyek e tanítások struktúráját is átalakíthatják.¹⁷ Amerikai kutatók az ENSZ békefenntartó küldetéseinek tanulmányozása rendjén már a hetvenes években empirikus vizsgálatokat folytattak arra nézve, hogy milyen következményekkel jár az a korábban nem tapasztalt helyzet, amikor katonai egységeknek olyan közbiztonsági és bűnüldözési feladatokat kell megoldaniuk, amelyekre szakmai felkészültségük nem terjed ki.
- Felmerült egy új tudományterület, a védelem-tudomány kialakításának lehetősége is. „Véleményem szerint *mindent meg kell tennünk a védelem-tudomány tudományterület elfogadtatásáért.* E tudományterület tudományágai: biztonságpolitika, hadtudomány, katonai műszaki tudományok és a rendészettudomány.” A javaslat érvelésében új vonás, hogy ezen az úton járva tartja lehetségesnek a hadtudomány viszonylagos önállóságának megőrzését, amelynek intézményi hátterét a katonai és a rendészeti felsőoktatás integrációja adná meg. „Véleményem szerint tudományágunk fejlődése érdekében olyan új megközelítésre van szükség, amely úgy enged teret a tudománysszakok tudományággá fejlődésének, hogy közben nem csorbítja a hadtudomány jelentőségét.”¹⁸

A hadtudományi diszciplínának olyan módszerei kínálkoztak a rendvédelmi célú legitim erőszak tanulmányozásához különösen alkalmasnak, mint a terepre tervezett vizsgálódások. „*Nem kevésbé terephez kötődő és kísérleti igényű a felkészítési módszer kimunkálásához a határ őrzése, a határvédelemben való részvétel, valamint a katasztrófához kirendelt erő kísérletes alkalmazása kutatási igénnyel a kimenekítésben, szakfelkészítésre alapozott feladat végrehajtásban, katonai, közrendvédelmi-, mentőszolgálati-, tűzoltó-, polgárőrségi- és katasztrófavédelmi erők összeműködésében.*”¹⁹ E módszertan hívei azt vallották, hogy a rendészet tudományos igényű művelése is a

¹⁷ Simon Sándor: A hadtudomány mai értelmezése Magyarországon, Hadtudományi Tájékoztató, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem kiadványa, Budapest, 1997/7. szám

¹⁸ Farkasné Zédeczky Ibolya: Hozzászólás. Hadtudomány 2007/2.

¹⁹ Vasváry Nagy Vilmos: A hadtudományi kutató munka folyamata, Egyetemi jegyzet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001. 13. o.

hadtudományban találhatja meg a számára legkedvezőbb elméleti közeget. A következőkre csak annyit szeretnénk előre bocsátani, hogy nem találta meg. *A rendészetnek maga a rendészet elmélete kínálhat eredményesen működő laboratóriumot.*

4. A metodikáról

A rendészet az államigazgatásnak az a területe, ami a leginkább kiszolgáltatott a napi rögtönzéseknek és alig számíthat a fenntartók stratégiai távlatokba tekintő bölcsességére. Az okok sorában ott találjuk a tudományos kutatások hiányát. Ezt az űrt az állam és jogtudományok valamint a szervezésemélet eredményei sem tudták kitölteni. Egyesek a rendészet tanától remélnek kedvező fordulatot.

A rendőri munka természete módszertani kérdéseket is felvet. Vajon tanulmányozható-e egy olyan társadalmilag–történetileg meghatározott cselekvés, amelyre a folyamatos változékonyság, a cseppfolyós jelleg nyomja rá a bélyegét. Van-e szintetizált tudásunk a tettről, amely előre nem kiszámítható, nem szorítható szabályok közé, amellyel kapcsolatban nem hivatkozhatunk „egy korábbi hasonlóra”.²⁰ A rendőri akciók tanulmányozása olyan metodikát kíván, amely ebben az állandó változékonyságban is képes felismerni a lényeges, tartós és ismétlődő jegyeket. Ha diagnosztizálhatnánk ilyen közös vonásokat, akkor ezek elvezethetnek a rendészeti veszélyelhárítás törvényszerűségeinek a megértéséhez.

Mindeddig nem sikerült pontosan meghatározni a rendőri szakma tartalmát, kijelölni azokat a funkciókat, amelyeket valamely speciális tudás birtokában „mindenki másnál jobban végeznek” azok, akik ezeket az ismereteket elsajátították.²¹ A rendőrképzésnek természetesen megvannak a maga hagyományai, de olyan tanterv és oktatási program még nem született, amelyet a rendészet természetét leírni képes kutatásokra alapítottak volna. *„Hogyan képezzük rendőreinket, ha nem mutatjuk ki reálisan elfoglaltságaikat, feladataik hatékonyságát, ha az információk pontatlanok és hiányosak... A rendőri szolgálati helyek megnyitása a kívülről figyelő részére, a rendőrökkel folytatott konzultációk, valamint az elvégzett kutatás eredményeinek megvitatása és hozzáférhetővé tétele lenne a nemzeti rendőrség számára az első lépés, amit a jövőben meg kell tennie.”*²²

A rendészeti tan művelése valószínűleg meg fogja változtatni a rendvédelem történetének feltárásában eddig követett módszereket is. A leíró jelleg mellett, amelyeknek a jelentőségét egyáltalán nem kívánjuk lebecsülni, megjelenhet a kritikai értékelés, ami arra keresi a választ, hogy a múltban milyen tényezők befolyásolták a rendészeti struktúrák és azok funkcióinak alakulását, melyek voltak a legitimációs források. Hogyan születtek meg az eltérő rendőrségi modellek, és mivel magyarázhatóak a taktikában és a stratégiában, általában a rendőri látásmódban mutakozó hasonlóságok.

A fiatal tudományok számára az egyik legnagyobb kihívást a saját módszertan megteremtése jelenti. A rendőrség, a hatalom, az erőszak szavak az emberek többségében erősen szubjektív érzéseket, indulatokat, „mély érzelmeket és szilárd meggyőződést” keltenek, utóbbiak számos előítéllettel terhelve akár nagyon is távol állhatnak a valóságtól. *„A kutatómódszertan különleges értéke abban rejlik, hogy segítségével az ilyen kérdésekhez szigorú logikával és nagyfokú következetességgel közelíthetünk. Segít, hogy felülemelkedjünk saját személyes nézőpontunkon, és hogy meglássuk a szokásos*

²⁰ Mannheim Károly: Ideológia és utópia, Atlantisz, Budapest, 1996, 129. o.

²¹ Emile Durkheim: Az öngyilkosság, Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 417. o.

²² Dominique Monjardet: Rendőrségi kutatás és modernizáció. Új Rendészeti Tanulmányok 1995/1. 173. o.

látókörünkön túl elterülő világot. Márpedig mai társadalmi problémáinkra a megoldások ebben a 'mögöttes világban' találhatóak."²³

A rendészet körébe tartozó jelenségek rejtőzködő természete nem kizárólag a minősített adatok tömegével magyarázható, hanem azzal is, hogy az intézmények szeretnek magukról olyan képet közvetíteni, ami valóságos természetüket elleplezi. A jogalkalmazó szervek ehhez igen jó segítséget kapnak a jogszabályoktól, amelyek tevékenységüket meghatározzák. Ugyanis ezek a normák nem azt mutatják meg, hogy hogyan működik egy hatóság a valóságban, hanem azt, hogy miként kellene működni. (Ha valaki azt szeretné tudni, hogy ténylegesen hogyan zajlik egy nyomozás, akkor ehhez hiába lapozza fel a büntetőeljárás kódexet.) *„A társadalomtudományi elmélet azzal foglalkozik, hogy milyen a társadalom, és nem azzal, hogy milyennek kellene lennie... A társadalomtudomány tehát csak abban segíthet, hogy megtudjuk, mi van és miért van úgy.*"²⁴

A rendészettudománynak olyan módszerekre van szüksége, amelyek alkalmasak a rendészeti szervek működésében fellelhető törvényszerűségekre, állandó, lényegi, meghatározó jegyek feltárására. *„Áttekintve: minden tudomány azon az alapvető feltételezésen alapszik, hogy abban, amit tanulmányozni akar, léteznek szabályszerűségek, és mint láttuk, a társadalom működésében is vannak szabályszerűségek. A társadalmi magatartás eszerint, logikusan, tudományos vizsgálódás tárgyát képezheti.*"²⁵

A rendészettudományi megközelítés első szárnypróbálgatása a magyar rendőrség civil kontrollját elemező tanulmány volt. Ez a munka az összehasonlító módszer alkalmazásával készült. A magyar megoldásokat négy nyugat-európai ország rendőrségi struktúrájával vetették össze. A vizsgálódás kiterjedt Franciaország, az Egyesült Királyság, Hollandia és Németország rendőrségi szervezeteire is.

A Rendészeti Kutatók Egyesületének kutatói 2000-ben a rendőrség korrupciós érintettségét tanulmányozták. Kutatás módszereik között hangsúlyos szerep jutott a tényfeltáró mélyinterjúknak.

A rendészettudomány széles körben igénybe veszi a közvélemény kutatás, a lakossági kikérdezés módszerét. Ezt példázza az Országos Kriminológiai Intézetben 2004-ben lefolytatott kutatás, amely az Áldozatok és vélemények címen jelent meg.²⁶

Az Országos Kriminológiai Intézet egy kutatás keretében javaslatokat dolgozott ki három fővárosi kerület bűnmegelőzési modelljének megalkotására. Ebben fontos szerepet kaptak a kerületi rendőrkapitányságok.²⁷

A rendészeti kutatások, tudományrendszerbeli elhelyezkedésüktől függetlenül, eddig is viaskodtak egy jelentős problémával. A rendőri empiria megismerése ugyanis sem a szociológia, sem a kriminológia hagyományos eszközeivel nem biztosítható. Az egyik akadály a rendészeti beavatkozások titkossága, a másik pedig a személyiségi jogok védelme, ami mellesleg az ügyészégi és a bírósági akták tanulmányozását is megnehezíti. De a legkomolyabb kételyt az intézkedési helyzetek egyszeri és megismételhetetlen jellege veti fel. A felületes szemlélő a rendészeti cselekvések többségében semmiféle törvényszerűséget nem képes felfedezni. Ez az adottság sugallja a vélekedést, miszerint a rendőrködés szintiszta praktikum, ahol az elméletképzésnek nincs helye. A rendészet tanától

²³ Earl Babbie: A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassa Kiadó. Budapest, 1999, 29. o.

²⁴ Earl Babbie: i.m. 48. o.

²⁵ U.o.

²⁶ Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2004

²⁷ Nagyvárosi bűnözés, Bűnmegelőzés Budapest V., IX., és XXII. kerületében. OKRI – Bíbor Kiadó, Budapest, 2003

várhatóak olyan módszertani lelemények, amelyek ezeket a fenntartásokat eloszlatják. (A kriminológiai metodológiában találkozhattunk igen bizarr megoldásokkal, például, amikor a kutató maga is rendőrként tevékenykedve figyel meg annak a csapatnak a viselkedését, amelyben részt vesz, vagy ami még meghökkentőbb, a bűnözői környezetbe való „alászállás” megfigyelési célzattal. E vitatható eljárások jogi és morális buktatóira Korinek László hívja fel a figyelmet.²⁸ Azokban az országokban, ahol a rendészet szakmává válása első számú fejlesztési célként került meghatározásra, az esetelemzés, a rendészeti módszerekkel elhárítható veszélyek diagnosztikája és a hatósági beavatkozásokat modellező kísérletek jelentették annak az eredeti módszertannak az alapjait, amelyet e kutatások a maguk számára alakítottak ki.

Az új tudományterület alapításának az igénye az 1990-et követő esztendőben merült fel, először a rendszerváltó régióban. Hamarosan azonban több uniós ország is csatlakozott ehhez a kezdeményezéshez. Az első áttörést az új szuverenitásként létrejött Szlovákia és Szlovénia frissen létesült tudományos akadémiái tették meg, amikor önálló tudományágként fogadták be a rendészeti tant. Ausztriában, Németországban és Hollandiában ugyancsak a rendőri felsőoktatásnak a civil egyetemi rendszerhez történő csatlakozási terve sürgette a kérdés napirendre tűzését.²⁹

Az elmúlt évtizedek legjelesebb rendőrségi kutatásai az állam- és jogtudományok területén folytak, ami azt erősítheti, hogy a rendészet ezen a diszciplínán belül megtalálhatja végleges helyét. Felmerül azonban számos olyan téma, ami nem illeszthető a jogi stúdiumok sorába. Ilyennek tekinthetjük a csapaterők tevékenységét, a kommandós műveleteket, a bűnügyi hírszerzést és a rendészeti veszélyelhárítás más területeit, amelyek nem viselik magukon a jogalkalmazás általános sajátosságait. Az alkotmányos jogállamtól viszont elvárható, hogy a hatósági erőszaknak ezeket a legsúlyosabb formáit is demokratikus kontrollal övezzék.

Vannak, akik mindezek elméleti megalapozását a rendészet tanától várják. A demokratikus átalakulás megkövetelte a rendészet jogi szabályozását, ami sokak szerint szervezeti reformnak kellett volna követnie. Mindezekhez a folyamatokhoz egy jogi rendszerváltás adta a kereteket.³⁰ Az új biztonsági szükségletek távlatos gondolkodást és elméleti diagnózist igényeltek. Kiderült, hogy a közjogi ismeretek, beleértve a közigazgatás tanát, – noha nélkülözhetetlenek – de önmagukban nem elegendők ahhoz, hogy valamennyi rendészeti tevékenység elméleti fundamentumai legyenek. Igaz, 1990 óta több értékes dolgozat született, amelyek mindegyike közigazgatási megközelítésben elemzi a rendészetet.³¹ Ezek a munkák hívták fel a figyelmet olyan speciális problémákra, amelyek tisztán közigazgatási szemlélettel nem oldhatóak meg. (közbiztonság, magánbiztonság, rendészeti jelenlét, a legitím erőszak szükségessége és arányossága, a rendészet társadalmasításának és piacosításának határai, a rendészeti menedzsment, teljesítménymérés és minőségbiztosítás stb.)

A rendőrség munkáját vizsgáló kutatásokkal szemben nem csupán az a követelmény, hogy segítsék elő „a különböző empirikus kutatásokkal a létező intézmények működésének hatékonyságát”, hanem az is, hogy tárják fel azok történeti gyökereit és

²⁸ Korinek László: A kriminológiai kutatási módszerek... i.m. 15-16. o.

²⁹ K. Holcr – Sc. Doz – R. Chalka: Rendőrtudományok és ambícióik. Bratislava, Nyerfordítás, RTF, 2002

³⁰ Szabó András: Jogállami forradalom... i.m.

³¹ Murányi Zoltán: Az erőszakszervek jogállásának és jogi szabályozásának alapelvei. Budapest, Kézirat; Kántás Péter: A rendészet fogalmához. Új Rendészeti Tanulmányok, 1997/1.; Balla Zoltán: A rendészeti jog egyes kérdései, különös tekintettel a nemzetbiztonsági törvény problémáira. PhD. értekezés, Budapest, 2001

dolgozzanak ki alternatívákat, gazdaságosabb és célszerűbb változatokat. Ez utóbbi jelent igazi társadalomtudományi kihívást, míg a mindenkori praxis igazolása nem több „szociotechnikánál.”³²

Az alkalmazott tudományos módszertan hitelességét erősíti, amikor azt tapasztaljuk, hogy a vizsgálati eljárások a megrendelők szándékaitól függetlenül, mintegy „a realizmus diadalaként” kritikai mondanivalót indukálnak, egészen egyszerűen csak azzal, hogy a létező valóságot tükrözik vissza. Ismeretes, hogy a látencia kutatások eredetileg a bűnözés egy része rejtve maradásának az okait kívánták megismerni, eközben rávilágítottak a bűnüldöző szervek *„különféle szervezeti és működési problémáira, így például a szelekciós munkamódszerre.”*³³

A rendészettudomány, ha megerősödik, minden bizonnyal a rendészeti gyakorlat mindennapi tapasztalatait tekinti a legértékesebb tényeknek, aminthogy a felismeréseinek próbáját is az alkalmazhatóságban lelheti meg. Ehhez azonban egyfelől korlátozni szükséges a nem kutatható, bizalmas adatok körét, másfelől pedig a gyakorlatnak megrendelőként is meg kell jelennie a kutatások partnereként. Nem lehet sikeres a rendészet elmélete az empiria tisztelete nélkül. *„Az empirikusan érzékelhető társadalmi jelenségekhez tartoznak a megfigyelhető emberi magatartások, az emberek által létrehozott tárgyak, az emberi nyelv segítségével közölt vélemények, információk a tapasztalatokról, viselkedések, értékítéletek, szándékok stb. Figyeld a társadalmi valóságot! Aztán rögtön fel kell tenni a kérdést: Mit kell megfigyelni? Miért kell megfigyelni? Hogyan kell megfigyelni? Lehetetlen a társadalmi valóságot a maga teljességében érzékelni. Mindig csak metszeteket tudunk megragadni, és ezek elsősorban akkor értelmesek, ha szisztematikusan és elméletorientáltan emeljük ki őket. A végső cél, új ismeretek létrehozása.”*³⁴

Nálunk a rendészeti tisztképzés hagyományosan egy ágazata a civil felsőoktatásnak, ami felvetette, hogy az ilyen profilú tanintézet mely tudományszakok kritériumai szerint akkreditálható. Korábban a Rendőrtiszti Főiskolát a hadtudományi ágazatban hitelesítették, de ezt minden szakember kényszermegoldásnak érezte. Kiderült, hogy éppen a leginkább specifikációt igénylő olyan területek tudomány-rendszertani minősítése a legbizonytalanabb, mint a közrendvédelem és a bűnügyi felderítés. Az elméleti alapvetés különösen fontos akkor, amikor a tisztképzés egyetemi rangra emelkedett és a szakma értelmiségének támogatására doktori iskola létesül. A felsőoktatás szintű szakképzés a rendőri professzió felépítésében is nélkülözhetetlen. (A 2011. évi CXXXII. törvény a Nemzeti Közszolgálati Egyetemről, valamint a közigazgatási, rendészeti és katonai felsőoktatásról)

5. A rendészet elmélete

A rendészet elméletének kidolgozása nehéz feladat. Ennek főként módszertani oka volt. A rendészeti beavatkozásokat a mindennapok olyan spontán és egyedi szükségletének érzékelték, ami egyszerűen nem tűrte el az elméletképzésben nélkülözhetetlen általánosítást, tipizálást, a rendőrségi jelenség magasabb absztrakció szintre emelését. A diktatúrák közvetlen hatalmi eszközt ismertek fel az erőszakszervekben, ezért nem engedték erre a terepre a mindig függetlenségre törekvő tudományos ambíciókat. Különös helyzet jellemezte az államszocializmust, ahol az erőszak monopóliumát az állampárti vezetés

³² Szigeti Péter: Vázlat a közbiztonság három dimenziójáról. Jogtudományi Közlöny 2001/4. 153. o.

³³ Korinek László: A rejtett bűnözés, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1988, 44. o.

³⁴ Bodonyi Ilona: A rendészettudomány módszertana. MA jegyzet. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2008. 18. o.

politikai privilégiumaként uralta, a tudományok pedig maguk is – különösen a társadalomról szóló tanítások – a politika kiszolgálására kényszerültek. Most, amikor a rendészet iránt mutatkozó lendületes tudományos érdeklődés nyomán az angolszász és a kontinentális szakirodalom könyvtárakat tölt meg és 1990. óta a fiatal demokráciák rendőrségi kutatásai is gyarapodó dokumentációt kínálnak, ezekről a tanításokról kezd kiderülni, hogy semmire nem jók. Egyesek szerint nem tartalmaznak mást, mint tévedéseket, de legalább is illúziókat, amelyek a praxis számára haszontalanok.

A központi kormányzatok csakúgy, mint a helyi autonómiák ismételten szeretnék a rendészetet mindenekfelett hatalmi kérdésnek tekinteni. Minthogy pedig a naponta új fenyegetésekkel számoló biztonsági szükségleteket – a végrehajtó hatalom feladatáról kialakított felfogás szerint – nekik van tehetségük felismerni, meggyőződéssé erősödik, hogy rendészeti ügyekben jó ötletek csak az államélet centrumaiban szülehetnek. Mi több, ezen a területen kizárólag a gyors rögtönzések járhatnak sikerrel, ez pedig politikusi erény. Eszerint a belső nyugalom kialakítása a végrehajtásért felelős központi adminisztráció (önkormányzati rendőrség esetében a helyi autonómia) egyedüli felelőssége, annál inkább, mert a veszélyek elhárításához szükséges eszközökkel is ezek a tényezők rendelkeznek. Úgy látszik, a rendőrség irányítása szintizta gyakorlat, amelyhez elméleti megalapozás nem szükséges. A rendőrségek „környezetbarátnak” érzékelik az erőszak monopólium ösztönös alkalmazásának és a politikának való teljes kiszolgáltatottság megszokott világát. Legfőbb hivatalnokaik nem kíváncsiak a tudomány megállapításaira és egyre határozottabban jelzik, hogy a rendfenntartás nem viseli az önkorlátozó hatalmat, a bűnüldözés csak diktatórikus módszerekkel lehet eredményes, az emberi jogokra pedig kizárólag a jogkövetők tarthatnak igényt. A kilencvenes évek második felében oly gyakori nemzetközi rendőr konferenciák egyikén hangzott el a megállapítás, miszerint: *„újra lelket kell önteni a rendőrökbe, akiknek hosszú éveken keresztül el kellett viselniük a szociológusok és kriminológusok aknamunkáját.”*³⁵ Az előbbiekkal kapcsolatban három kérdés fogalmazható meg:

- Mivel magyarázható, hogy a rendőrség elméletének megalkotására olyan későn, csak a második világháború utáni időszakban, akkor is inkább a hatvanas évektől kezdődően történtek kísérletek?
- Mekkora terjedelmű a kormányzati (önkormányzati) jogosultság és felelősség a rendőrségek irányításában és mennyiben alkalmasak ezek a hatáskörök egy rendszerezett és távlatos közbiztonsági politika megalkotására?
- Hogyan fogadják a rendőrségek a róluk szóló kutatásokat, igényelték-e valaha is szakmai munkájuk elméleti szintézisét, avagy maguk is „aknamunkának”, de minimum feleslegesnek értékelték a tudományos próbálkozásokat?

Hosszú ideig úgy látszott, hogy a rendőrségnek nem csak története, de elmélete sincs. A változatlanságnak ugyanis érdektelen a históriája, de az állandóságot tervezni sem kell. Nincs tehát elméleti megalapozást igényelő feladat, minthogy a rendőri beavatkozás a pillanatra reagáló cselekvések világa, ahol sem az nem prognosztizálható, hogy mikor kell intézkedni, sem az hogy miként. Amennyiben pedig a rendészeti igazgatásban hiába keressük a hatósági akciókat meghatározó törvényszerűségeket, akkor hiányzik a kutatási tárgy, nem tehető fel olyan kérdés, amelyre a válasz a tudományok kompetenciájába tartozna. Az a rendészeti válaszreakció, amelyben nem ismerhető fel szabályszerűség, nem

³⁵ Loic Wacquant: A nyomor börtönei. Helikon Kiado, Budapest, 2001. 46. o.

is foglalható hipotetikus normába. Az igazgatásnak egy olyan ágához érkeztünk, amelynek eljárásai nehezen önthetőek jogi formákba. Ha mégis megszületik valamiféle rendőrségi jog, annak jogforrásaitól csupán annyi várható el, hogy határozzák meg a szervezeti kereteket, adjanak általános felhatalmazást (generálklauzula) és biztosítsanak védelmet a közösség érdekében fellépő rendőröknek. (Ezek szerint a rendőrségről és más rendvédelmi szervekről szóló statútumok nem többek és nem kevesebbek szervezeti törvényeknél.)

A közigazgatástan számára nem lehetett szokatlan, hogy olyan hivatali tevékenységet vizsgáljon, amelynek jellemzője a szabad belátás érvényesülése. A közigazgatás elmélete maga sem tekint vissza valami gazdag múltra. Annak ellenére, hogy az un. policiaális tudományok a kontinensen az igazgatás bölcsőjének tekinthetőek, az alapító francia és német elmélet nem a rendőrigazgatást tartotta elsődleges kutatási tárgyának, mert úgy vélte, hogy azzal kapcsolatban a tudomány feladata inkább a jó és helyes közrendről vallott nézetek összegzése. Még ennél is fontosabb szempont, hogy a kontinensen közigazgatás jogtudományi diszciplínaként alakult ki (*droit d'administration*). A közigazgatási jog európai professzorai – közöttük kiváló magyar jogtudósok is – az első világháborút megelőző liberális közjogi felfogásnak megfelelően sikeresen tárták fel a rendőrigazgatás azon sajátosságait, amelyek napjaink kutatói számára is tanulságosak. Concha Győző, Kmety Károly és a két világháború között publikáló Tomcsányi Móric, Tóth József és főleg Magyary Zoltán munkásságát jelentősnek tartjuk. Ezek a teljesítmények azonban megmaradtak a közigazgatás tanán belül. Önálló rendészeti elmélet kimunkálására azért nem láttak okot, mert a rendőrség intézményét változtathatatlanak, a rendészet jogát pedig konzisztensnek vélték. A magyar demokrácia válságáról írt cikkében Bibó István is úgy fogalmazott, miszerint *„a rendőrség nem az a terület, ahol a nagyméretű, haladó szellemű alkotó munka számára sok lehetőség volna. A rendőrség egy szakigazgatási ág, amelynek eljárás módjait – a demokratikusabb emberkezelés követelményétől eltekintve – nem a haladó szellemiség, hanem a jó szakigazgatás szükségletei és követelményei kell, hogy megszabják.”*³⁶ Nyoma sem volt annak a későbbi válság szemléletnek, ami különösen a hatvanas évek amerikai rendőr-szociológiáját jellemezte, és ami azután feltartóztathatatlanul áthullámozott Európába, elindítva számos szervezeti és működési reformot. A huszadik század nagy kataklizmáinak kellett eljőnniük ahhoz, hogy a korábban szilárdnak hitt elvek és intézmények alapjaikban rendüljenek meg.

Volt egy másik fejlemény is. A bűnügyi rendőrség munkájának rendszertani, de helyenként szervezeti elkülönülése (*la police judiciaire*) felvetette a büntető-jogtudományok és különösen a kriminalisztika érdekeltségét. Átfogó elmélet azonban ezeknek az új területeknek a segítségével sem születhetett meg. A büntetőeljárás jog művelői a büntető per formájára koncentráltak és tapintatosan hallgattak arról, ami a rendőrségi fogdáknak történt. A kriminalisztika a bizonyítékok keletkezési mechanizmusát kutatta és azok technikai úton történő feltárására kívánt ajánlásokat kimunkálni. Az elméleti kriminalista semmi érdeklődést nem mutatott a nyomozó hatóságok belső szervezeti és működési kérdései iránt. A rendőrség megmaradt egy sajátos fekete doboznak, amelybe befutnak bizonyos információk és ahonnan kikerülnek bizonyos eredmények, de hogy közben mi történik, azt fedje a titok és az abból adódó tudatlanság jótékony homálya. Minden kísérlet ellenére a kriminalisztika változatlanul nem tekinti magát kompetensnek a titkosrendőri munka törvényszerűségeinek tanulmányozásában, noha az új Be.³⁷

³⁶ Bibó István: Válogatott tanulmányok II. kötet. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986. 41. o.

³⁷ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

A szabályozhatatlanság hiedelme azonban legfeljebb a normatív tudományok tartózkodását indokolja, de hol maradnak a ténytudományok, mint a szociológia és még inkább a kriminológia? Az nem elegendő magyarázat, hogy ez utóbbiak később születtek, mint maga a modern rendőrség. A baj az, hogy a kutatás tárgyát képező tények maguk nem ismerhetőek meg, a rendőrség gyakorlatát a titok leple fedi el a kíváncsi szemek elől. „Mindenekelőtt az első nehézség a titkosság hagyományában áll, amellyel az államigazgatás tudománya gyakran találkozik. A helyzetet súlyosbítja, hogy a titok feltűntethető olyan szakmai szükségletnek is, amely nélkülözhetetlen a rendőri feladat sikeres végrehajtásához. A titoknak ezt a sajátosságát minden olyan kutató felvetette, aki érdeklődést mutatott a rendőri tevékenység iránt vagy megkísérelte leírni a rendőri munka természetét.”³⁸ Ez a helyzet nem tagadható, de a probléma megértéséhez kevés. Alig van igazgatási tevékenység, amelyik olyan mértékben a publikum színe előtt valósulna meg, mint a közbiztonsági rendőrködés. Ami pedig a bűnüldözést illeti, az ugyan a legmélyebb konspirációban tartható, de legalábbis egy része bizonyosan a nyilvánosság elé kerül, akkor, amikor a bűnügyet bírósági ítélet zárja le. A titok tehát nem leküzdhetetlen akadály a kutatások útjában.

A ténytudományoknak van egy kellemetlen sajátosságuk, nevezetesen, hogy a feltárt valóságról bírálatot mondanak már azzal, hogy felmutatják a jelenséget. A rendészet ellenben nagyon nem tűri a kritikát. A jó és helyes közrend az első számú érték rangjára emelkedett, amelyért minden árat érdemes megfizetni. Ebbe bőven beleférnek rendőri túlkapások is, ha azok „jó ügyet” szolgálnak. Működik egy sajátos rendőrségi ideológia, miszerint a rendészet az a hatóság, amely fundamentális értékeket véd, ennek megfelelően, bármiféle kritika ezeket az alapvető értékeket támadja és elbizonytalanítja a rendőrséget. És ami még ennél is nagyobb baj, az elemzések arra is fényt deríthetnek, hogy a rendészetet igazgató politikai döntések sem a legtökéletesebbek. Ez pedig már végképpen elfogadhatatlan egy olyan területen, amelynek hivatása a kormányzati hatalom szolgálata. Az irányítás kritikája elvezethet oda, hogy a szolgálók feltétlen engedelmességi kötelezettsége is meginoghat.

Ha egy jelenség nem megismerhető és nem is bírálható, akkor külső tényezők hatására nem is változtatható meg. A rendészet ettől egyáltalán nincs megriadva, minthogy a konzervativizmus a szervezet lényegi tulajdonsága. Az állandósághoz való ragaszkodásnak vannak ontológiai alapjai. A bűn, amely ellen fellép ősi és természetes formájában maga sem változik, az erőszak, amellyel a rendet védelmezi pontosan olyan jegyekkel írható le, mint a történelem kezdetein, legfeljebb az alkalmazott eszközök anyaga változik (a római aedilis curulis egyszerű botjából gumibot). A szervezeti hierarchia, amely a közös fellépés nélkülözhetetlen feltétele, maga is kikezdzhetetlen állandóságot követel. A vezetői tekintély megvédelmezendő akkor is, ha közben az uralmi viszonyok lényegesen átalakulnak. Feljegyezték, hogy az iráni forradalom idején a sah félelmetes titkosrendőrsége minden nehézség nélkül állt az iszlám jogrend szolgálatára. Ugyancsak zökkenőmentes tagozódott a nációkkal kollaboráló milícia a felszabadulás után a francia rendőrségbe.³⁹ De valami hasonló történt a rendszerváltó országokban, köztük hazánkban is. A rendszerváltó országok új politikai elitje azokat a rendőrségi vezetőket részesítette támogatásban, akik az állampárti berendezkedésben is fegyelmezett végrehajtók voltak. A fegyelem a

³⁸ Jean-Louis Loubet del Bayle: La police dans le systeme politique. Revue Francaise de Science politique 31. v. 1981. 510. o.

³⁹ René Levy: La police et le maintien de l'ordre: un commentaire. Normes et deviances en Europe, L'Harmattan, Paris, 1994. 281. o.

közszolgálatban egyszerre erény és a szakmai alkalmasság követelménye. A fennálló viszonyok igazolása az ideológia feladata, attól pedig az autonóm kutató igyekszik távol tartania magát. A változatlanág egyébként nem igényel tudományos megalapozást.

A változatlanágának nincs múltja sem. Ezért van az, hogy a köztörténet oly keveset szól a korábbi korok rendőrségeiről. A jogtörténészek pedig, akik az egymást követő jog- és intézményfelfogás kutatói, valamint a normaalkotás és államszervezet formálás történetének a megfigyelői, szintén nem találtak számukra izgalmas tárgyat a rendészet századaiban. A testületek távolabbi előzményeit leginkább a hadtörténelem által alkalmazott módszerekkel lehet feltárni. Ilyen – önmagukban egyébként értékes és igényes – publikációk külföldön és Magyarországon is bőséggel találhatóak, de ezek egyike sem tekinthető a rendéségi elmélet történeti megalapozásának.

A 20. század elejétől bontakozó szervezéstudomány, az egyre szaporodó menedzser technikák sokáig szintén nem hoztak fordulatot a rendéségi tudományos feltárásában. Az első probléma az, hogy a rendőri egységeket nehéz lenne a termelő üzemhez hasonlítani. Jellemző, hogy miközben Max Webernek a legitim erőszak monopóliumról szóló megállapításai komolyan segítették a rendészet működésének megértését, az sokak figyelmét elkerülte, hogy ugyanezekben a munkákban Weber a hatalomgyakorlás műhelyeit „politikai üzemnek” írta le. Riasztó a közszolgálatot profittermelő vállalkozásnak gondolni. De még ha valaki erre is vetemedne, az ilyen hivatali vállalkozás teljesítményének értékelésénél megoldhatatlan nehézségekbe ütközik. A rendészet lényegét egyesek a veszélyelhárításban látják, így azután az intézkedések tényleges hasznosságát valami olyannal kellene jellemezni, ami be sem következett, tehát nem is mérhető. Mások, akik a bűnüldözést tartják elsődlegesnek, azt remélik, hogy a bűnözés alakulásában és a felderítési eredményességben kifejezhető a rendőri teljesítmény. Feltéve, de nem megengedve, hogy ez a vélelem igazolható, a következtetés rendkívül lesújtó lesz, mert kiderül, hogy ezen az alapon a rendéségi befektetett energiáinak csak mintegy három százalékát hasznosítja valóban megoldott ügyekben.⁴⁰ Ez pedig olyan rossz hatások, hogy nincs az a piaci törvényeknek engedelmessé váló vállalkozás, amely ekkora deficitet képes lenne túlélni. A rendéségi vizionok viszont rendületlenül a hivatali apparátusok megbízható és egyre izmosodó részei, ami jelzi, hogy működésüket nem a vállalkozások növekedési törvényszerűségei jellemzik.

Ami mérhető az nem egyéb, mint az alkalmazott erőszak időnként riasztó következménye. A rendéségi vizionok ezért azután soha nem volt jó sajtója.⁴¹ Sokszor előfordult, hogy a beavatkozások kifejezetten nagy felháborodást váltottak ki, amikor a rendőri működés túlságosan sok, rendszerint vétlen ember sérelmét okozta. Demokráciákban számtalanszor az utca volt ezeknek az atrocitásoknak a színhelye, amit azután parlamenti interpellációk és vizsgálatok követtek. (Diktatúrákban az igazi jogtörvény a vallató szobákban történt, amihez a nyilvánosság nem lehetett köze, legfeljebb a hóhérok egymás közötti leszámolásait jegyezhetette fel a történelem, persze mindig csak utólag.)

Vajon miért idegenkedik a rendéségi vizionoktól, hogy tevékenysége tudományos vizsgálatok tárgya legyen? Egy ismert francia kutató megállapítása szerint a rendéségi vizion az a szervezet, amelyik másokról mindent tudni akar, és ugyanakkor mindent elkövet azért, hogy róla senki ne tudjon meg semmit. Valóban elmondható, hogy a hagyományos rendőri

⁴⁰ Joanna Shapland, Joanna: Crime: a social indicator or social normality. Normes et déviances en Europe. L'Harmattan. Paris, 1994. 101-104. o.

⁴¹ Francois Dieu: Eléments pour une approche socio politique dans la violence policière. Deviance et Société, Liege, 1995. 19. kötet. 35. o.

gondolkodás az egész társadalomra hajlamos gyanakvással tekinteni, ezért saját dolgaiban mindenkit illetéktelennek minősít. Ez még elfogadható is a konkrét felderítési ügyek bizalmas kezelésében, de nem magyarázza, miért kellene elzárni a megismerés elől a szervezeti működés jellemzőit. Különösen nem érthető azoknak a kutatásoknak az elvetése, amelyek a rendőri mesterség belső törvényszerűségeinek a feltárását tekintik céljuknak, hiszen ez az ismeret elsősorban ahhoz szükséges, hogy a rendőrködés a megbecsült és megtanulható hivatások rangjára emelkedjék. Ezen a ponton válik világossá, hogy a rendőrség elméletének hiányát elsősorban a rendőrök maguk szenvedik meg azzal, hogy nem áll rendelkezésükre olyan szaktudás, ami csakugyan képes lenne felkészíteni őket leendő hivatásukra. Ilyen módon pedig csak nagy nehézségek árán kerülhetnek annak a jártasságnak a birtokába, amely nem csupán a feladataik végrehajtását könnyíti meg, de a hierarchián belül is megfelelő tekintélyt és biztonságot nyújt a függőségi viszonyokkal szemben. A szakmai hozzáértés ugyanis a hierarchikus hatalom leghatékonyabb ellenszere. Egyáltalán nem véletlen, hogy a rendőrszakszervezetek (már ahol az érdekvédelemnek ez a formája megengedett) felismerték a rendőrségi kutatásoknak a munkavégzést humanizálni képes hatásait és maguk lettek az ilyen tárgyú vizsgálatok leglelkesebb támogatói.

A rendőrség elmélete az előbbieken felsorolt nehézségek ellenére mégis megszületett, mégpedig mint a posztmodern korszak társadalomtudományának a teljesítménye. Az alkotmányos demokrácia nem tűrheti, hogy az egyik közigazgatási ágazat elutasítsa a jog úralmát, és ne tegye magát átláthatóvá a civil társadalom számára. A megismerhetőséghez hozzájárult az összehasonlíthatóság, amit a nemzetközi rendőrségi együttműködés is szükségessé tesz. A költséges és törvénysértő módon működő rendészet nem védelmezhetett vélt érdekeit a titkok leplevel, ellenkezőleg, a fejlett demokráciákban a bírálatok keresztútjában találta magát. Fel kellett adni a konzervativizmust is, minthogy a kritikai vizsgálatok és az egyre keményebb civil kontrollok olyan működési hibákat tártak fel, amelyeket kijavítani csak átfogó reformok segítségével lehetett. Minden változás arra irányult, hogy a rendőrség egyszerre legyen hatékony és törvényes.

A második világháború után különösen a következő tényezők sürgették a kutatómunkát:

- Elsőként az emberi jogok addig nem tapasztalt felértékelődéséről kell szólnunk, amiben a döntő érvet az önkényuralmi rendszerek riasztó példái szolgáltattak. A kommunista és a fasiszta ideológia „anyagi erővé” válása megmutatta, hova vezet a rend és a biztonság érvényesítése a szabadság rovására. Az erőszakszervezeteknek a diktatúrákban játszott dicstelen szerepe megkérdőjelezte azt a korábbi felfogást, hogy itt nincs helye a jogi korlátoknak és világossá vált, hogy a hatalom akkor sem lehet abszolút, amikor a közbiztonság körébe tartozó feladatait teljesíti. El kellett utasítani a titkosságnak korábban természetesen tartott általános igényét is. A bizalmas adatkezelést a szükséges mértékre érdemes visszaszorítani (ahol indokolt, ott joggal elvárható a titkok megőrzése), viszont teret kell adni a közérdekű adatok nyilvánosságának. A rendőrség társadalmi ellenőrzésének kiépítése került napirendre.
- Másodsor a bűnözés megállíthatatlan növekedése felvetette, hogy baj van az eredményességgel. A reagáló bűnüldözési felfogás helyébe a bűnözés átfogó kontrolljának igénye lépett, amely a rendészeti rendszer átalakítását, új működési stratégia meghonosítását és a korábban megtörhetetlennek látszó erőszak monopólium megosztását sürgette. Ez egy olyan program volt, ami csak a rendőri szervezeti és szakirányú működés alaposabb ismeretében számíthatott sikerre. A

társadalommal kooperálni képes rendőrségi szervezet szocio-politikai vizsgálata merőben új szempont, ami azokat a társadalomtudományokat is mozgósította, amelyek korábban egyáltalán nem merészkedtek erre a területre (szociológia, politológia).

- Harmadszor a közigazgatás és a büntető igazságszolgáltatás reformja elérte a rendőrséget is. Ezek a rendszerek egymással szoros kapcsolatban teljesítik feladataikat, ezért tudományos megismerésük mélységében sem lehetnek lényeges eltérések. Kiderült azonban, hogy míg a közigazgatás nem rendészeti ágazatai és az eljárási reformok gazdag elméleti megalapozásra számíthatnak, hasonlóan kiterjedt tudományos ismeretek a rendőrségekről nem állnak rendelkezésre. Különösen érzékeny terület a titkos felderítés, amelynek jogi szabályozása a demokráciák vezető országaiban sem volt megoldva. Ezt a hiányt nem lehetett pótolni a terület elméleti feldolgozása nélkül.
- Negyedszer, az alkotmányos jogállam fejlett demokratikus intézményei leleplezik a rendőrségi diszfunkciókat, a jogsértéseket, az elégtelen jogi szabályozást, a hivatali bántalmazások és a kényszervallatások gyakorlatát, a belső korrupciót és a rendészeti szervek egymással folytatott rejtett küzdelmeit, amit „a rendőrségek háborújának” szoktak nevezni. Mindehhez járulnak a rendőri szervezetek működési zavarai, az embertelen szolgálati körülmények, a beosztottak kiszolgáltatottsága főnökeinek, a rendőrképzés hiányosságai, az alacsony erkölcsi és anyagi elismerés. A rendőrség nagyon is rászolgál arra a kritikára, amelyre csak azok a kutatások képesek, amelyeknek tárgya maga a rendőrség. Ez a kritika a rendőrök érdekeit is szolgálja. A rendőrség elmélete akkor születhet meg, amikor a rendőrségi szervezet és annak működése kutathatóvá válik és ezt maga a terület sem kívánja megakadályozni.

A rendőrség kutatási tárgyá emelkedése felfogható egy állomásnak a demokrácia diadalmenetében, amely a faszizmus felett aratott győzelemtől egészen a hidegháború megnyeréséig, a kétpólusú világ összeomlásáig tartott. 1990 után azonban valami más is történt. Először azoknak a normáknak a válságáról gyűltek tapasztalatok, amelyeket pedig a nemzetállamként létrejött alkotmányos jogállamok fundamentumainak tiszteltünk.

A normák válsága, amint ezt Philippe Robert kimutatta, nem abban van, hogy azokat megsértik. A válság azt jelenti, hogy megroppan annak a normaalkotó rendszernek a hegemoniája, amely korábban hitelesítette az általa alkotott szabályokat. Ilyen jelenséggé válik meg Nyugat-Európa a nemzetállami jogalkotás fölé emelkedő uniós jogot. Válságjelenség továbbá a normák inflálódása, amely a most idézett szerző tanúsága szerint nem magyar jelenség (Franciaországban a kilencvenes évek elején, öt esztendő alatt 887 új büntető és szabálysértési tényállás született, miközben mindössze 92 törvényi tényállás került dekriminalizálásra.) A normák hatékonyságát csökkentő a különböző normarendszerek közötti korábbi összhang felbomlása. Egyre több az olyan jogi tilalom, amely nem kap erkölcsi megerősítést, követése nem épül be a nevelésbe, számonkérése nem történik meg a közösségekben. A politikai intézményekbe vetett bizalom elvesztése a jogalkotó tekintélyét csorbítja. A kétpólusú világ megszűnésével eltűntek azok az „ellenormák”, a diktatúrák jogrendszerei, amelyek korábban pusztán létükkel hitelesítették

az alkotmányos jogállami megoldásokat. A biztonság megrendülése a garanciális szabályokat kérdőjelezi meg.⁴²

Azután érzékeltük az intézmények válságát, amiből nem maradt ki a rendőrség sem. Végül pedig már beszélhetünk (vagy inkább még beszélhetünk) a szabadságeszme válságáról, amit a 2001. évi szeptember 11-én bekövetkezett terrortámadás jelképez.

6. Az elmélet felhasználója és a kutatás tárgya

A rendészeti tevékenység legalább két módon kapcsolódhat a tudományos kutatásokhoz. Egyfelől a rendészet, mint a társadalmi praxis egy sajátos területe, felhasználója az elmélet eredményeinek, másfelől pedig lehet tárgya is a kutatásoknak.⁴³

A rendészet a tudományos eredmények hasznosítójaként kétségtelenül az európai kontinensen járt az élen, mert itt a rendőrködés a közigazgatás alapító ágazata lett, és ezzel az elsajátítható szakma rangjára emelkedett. A rendészet, mint kutatási tárgy viszont az angolszász világban vált először az elmélet célpontjává. Ebben a műfajban különösen az Egyesült Államokban kifejlődött rendőrségi szociológia szolgáltatott példát, ahol egyes társadalomkutatók a múlt század hatvanas éveitől kezdődően igyekeztek feltárni a testületek eredménytelen működésének a gyökereit és a gyakori törvénysértések okait.⁴⁴

Ami a támogató stúdiumokat illeti, a közbiztonság oltalmazása és a bűnüldözés a legtöbb segítséget a jogi tanoktól kapta, de példának okáért a modern kriminalisztika létre sem jöhetett volna a természettudományok támogatása nélkül. A rendőrség, mint kutatási tárgy ellenben először a szociológia és a vezetéselmélet kíváncsiságát keltette fel. Később csatlakozott az említett társadalomtudományokhoz a kriminológia, ami egészen a legutóbbi időkig a bűncselekményt, mint emberi magatartást és a bűnözést, mint társadalmi tömegjelenséget tekintette tanulmányozhatónak a maga módszereivel. Csak viszonylag lassan terjesztette ki hatáskörét a bűnözést kontrolláló szervezetekre, a bűnüldözésre, és az igazságszolgáltatásra. (A börtönügy viszont már korábban, szinte megszületése pillanatában a kriminológiai érdeklődés homlokterében volt.)

A most jelzett folyamatot plasztikusan írja le H. J. Albrecht, aki a bűnözés kontrollját teljesítő intézmények tanulmányozásának előzményeit a közgazdasági, pszichológiai és szociológiai tárgyú rendőrségi (igazságügyi) kutatásokban fedezi fel. Ezek nyomán alakult ki az a speciális szakterület, amelyet a szerző a „kontroll kriminológiájának” nevez, megkülönböztetve azt a hagyományos „okási kriminológiától”. Megosztja velünk a németországi tapasztalatot, miszerint az intézményrendszer működésének kritikai elemzése elsősorban a független kutatóhelyektől és alapítványi támogatásoktól várható, noha szervezeti reformok idején az egyes főhivatalok mellett működő kutatóintézetek is jelentőséghez juthatnak. Albrecht arra is figyelmeztet, hogy a személyes adatok szigorúbb védelme a kutató elől elzárhat olyan rendőrségi és bírósági dokumentumokat, amelyek korábban az empirikus kutatások nélkülözhetetlen forrásai

⁴² Philippe Robert: Les normes de l'état-nation, une hegemonie en crise. Normes et deviances en Europe, Un debat Est-Ouest. L'Harmattan, Paris, 1994, 27-50. o.

⁴³ Finszter Géza: A közigazgatási és a rendvédelmi kutatások helye és perspektívái. Belügyi Szemle 1998/1. 34-40.o.

⁴⁴ Monjardet Dominique: Les principaux résultats de la recherche anglo-saxonne sur la culture professionnelle. Séminaire sur l'enseignement de la déontologie policière, IHESI, Paris, 1992

voltak. Ami Németországban a nyolcvanas években jelentkezett, az nálunk napjainkban és a közeljövőben okozhat alig leküzdhető akadályokat.⁴⁵

A rendőrség, mint a tudományos teljesítmények felhasználója harmonikus viszonyt alakított ki az elmélettel. Kapcsolatukat a kölcsönös tisztelet jellemezte. Különösen a kriminalisztikában volt ez így, ahol a kutatók szakértői minőségükben gyorsan átvették a rendőri gondolkodás számos elemét (gyakran maguk is a testület tagjaként tevékenykedtek), a rendőrök pedig tapasztalták az elmélet hasznosságát a gyakorlati célok elérésében.⁴⁶ Ezzel szemben a rendszert kritikával vizsgáló társadalomkutatók nem ismerték elég alaposan a rendőri munka belső sajátosságait, nem élték át a szolgálatok előtt álló nehézségeket. A szociológia ritkán kínált megoldásokat, ha mégis, akkor azok alig voltak alkalmazhatóak, minthogy e diszciplína túlzottan magas absztrakcióival a gyakorlat nem tudott (vagy nem akart) mit kezdeni.

7. Epilógus

Ebben a tanulmányban igyekeztem három évtized történéseit összefoglalni a rendészeti kutatások szemüvegén keresztül. Mindez azonban nem ad magyarázatot a címválasztásra. Miért látom magányosnak a rendészettudományt? Bizonyosan nem azért, amiért minden tudomány egy kicsit magányos, amennyiben a hétköznapiok számára nehezen értelmezhető módszerekkel olyan problémák megoldásán fáradozik, amelyek rendszerint távol esnek a gyakorlattól. A rendészeti kutatások a politikai átmenet, a rendszerváltozás időszakában éppen ezt az idegenséget nem tapasztalták. Ellenkezőleg, a társadalom új rendőrségi szellemet várt, ezért természetesnek tekintette, hogy ebben a folyamatban a tudománynak is helyet kell kapnia. A politika is érdeklődéssel fordult az elméleti műhelyek felé, mert nem gondolta magát sem mindentudónak sem tévedhetetlennek. (Éppen egy olyan politikai rendszert váltott le, amely ennek az önhittségnek tulajdonítható bukásának egyik okát.) Hasonlóan befogadók voltak a rendészeti szervezetek, mert úgy vélték, hogy reformok nélkül nem felelhetnek meg az alkotmányos jogállam követelményeinek.

Napjainkban a helyzet gyökeresen más. Az egyre szélesebb közvélekedés értékrendjében a biztonság messze megelőzi a szabadságot. Egy kellően megfélemlített társadalom szívesen lemond az „új rendőrségi szellemről”, elegendő, ha a rend őrei hatékony védelmet képesek nyújtani mindazoknak, akik fenyegetve érzik biztonságukat. Az uralkodó politikai felfogás a hagyományos rendészeti erények megerősítését helyezte rendészeti programja élére, amihez igazolást vár az elmélettől is. Ehhez jól illeszkedik a rendészeti szervezetek konzervativizmusa, ami kis teret enged a kritikai rendészettudomány számára.

A rend primátusa megkérdőjelezi a büntetőjognak a felvilágosodás kora óta tartó humanizálódását: *„Képtelenség minden olyan tervet, mely azt célozza, hogy minden embert erényessé tegyen, inkább abban kellene reménykednünk, hogy a felvilágosodás, melyet a szellem szabadsága táplál, boldogabb nemzedékek számára olyan emberséges törvényeket teremt, melyek csaknem teljesen fölöslegessé teszik a hősiességet és az erényt.”* – szól Condorcet még a régi rend végnapjaiban a modern jogállam előzetes elképzeléseiről (*Discours de reception a l'Académie française*. Condorcet, 1804, X. 108.)⁴⁷

⁴⁵ Hans-Jörg Albrecht: *Problemes theoriques, données empiriques et orientations de la recherches en République Fédérale Allemagne. Crime et Justice en Europe*, L'Harmattan, Logiques Sociales, Paris, 1993

⁴⁶ Molnár József: *A kriminalisztika tudománya. Kriminológiai es Kriminalisztikai Közlemények* 32. 1995.

⁴⁷ Ludassy Mária: *A forradalom szó kétfajta fogalmáról. Magyar Tudomány*, 2008/08. 910. o.

A rendészeti kutatások katalizátora a rendszerváltás időszakában a biztonság és a szabadság közötti ellentmondás feloldása, a két társadalmi szükséglet harmóniában történő értelmezése volt. A rendészetelméleti munkák egységesek abban, hogy a rendészeti szolgálatot jogalkalmazói hivatásnak tekintették, egy olyan hivatásrend részének, amelyiknek kötelessége a jog humánuma feletti őrökös. Ehhez a programhoz szorosan kapcsolódik a rendészeti működés eredményességének és törvényességének egyensúlya. Ahol a biztonság mindenekelőtt, ott az eredményesség a fő szempont, és a törvényesség zárójelbe tehető. A szigor büntetőpolitikája a jog humánumát a gyengeség jelének értékeli.

A rendészet kutatójaként egyre magányosabbnak érzem magamat egy olyan meggyőződés birtokában, amely szerint

- a biztonság szabadság nélkül értéktelen jószág,
- a rendészeti hivatás legnemesebb küldetése az eredményesség és a törvényesség egységének megteremtése,
- a büntetőjog legnagyobb teljesítménye az, amit a humanizálódás útján eddig elért, miközben összehasonlíthatatlanul nagyobb biztonságot szolgáltat, mint amire a sötétség korábbi évszázadaiban bármikor képes volt,
- a rendészetnek szüksége van elméleti alapokra, de a rendészettudomány sem művelhető autonómia és kritikai küldetés nélkül.
- Marad a tanítás, ahol soha nem vagyok magányos!